

KAŞKAYCADA MODAL YAPILAR

Buta BAGHIROVA*

Öz: İran dilleriyle Türk dilleri arasındaki dilbilgisel yakınlaşma çok uzun süren temaslar sonucudur. Yüzyıllarca İran'da varlığını sürdüren Kaşkay Türkçesinin de baskın dil olan Farsçadan birçok dil birimi kopyalaması ve iki dilliliğin oluşması farklı nedenlerle açıklanabilir. Fakat diğer dillerle yakın temas sonucu dildeki değişikliklerin her zaman eşit derecede ortaya çıkmadığı bilinmektedir. Örneğin Kaşkayca, Farsçada karşılıkları bulunmayan dil bilgisel ayrımları işaretlemek için bazı Türkçe yapıları korur. Bununla birlikte Kaşkaycanın Farsça ile fiil yapısındaki yakınlaşma (convergence) derecesi dikkat çekicidir. Kaşkaycanın fiil sistemi incelendiğinde zaman/ görünüş/ kipliğin Farsçadan etkilendiğini açık bir şekilde görmek mümkündür. Bu makalede, Farsçanın etkisi ile Kaşkaycanın modal sisteminde ortaya çıkan değişiklikler ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Dil ilişkileri, Kaşkayca, Farsça, Modal Yapılar, Kod Kopyalama
Modal Structures in Kashkai

Abstract: The grammatical convergence between Iranian languages and Turkic languages is the result of very long contacts. The presence of Kashkai in Iran for centuries, copying many language elements from the dominant language of Persian and the formation of bilingualism can be explained with different reasons. However, it is known that the changes in language as a result of close contact with other languages do not always occur equally. For example, Kashkai retains some Turkish structures to mark grammatical distinctions that have no Persian equivalents. However, the degree of convergence between Kashkai and Persian in verb structure is remarkable. When the Kashkai's verb system is examined, it is possible to see that the tense / aspect / modality is clearly affected by the Persian. In this article, the influence of Persian and the changes on the modal structures in the verb system of Kashkai will be discussed.

Keywords: Language Contacts, Kashkai, Persian, Modal Structures, Code Copying

Kaşkaylar ve Kaşkay Türkçesi

Kendilerine Kaşkay diyenlerin, karışık etnik-dilsel kökenlere sahip fakat geleneksel olarak göçebe yaşam tarzına bağlı olan, tek bir konfederasyon altında birleşen tayfalar olduğu bilinmektedir. Yerleşik hayata geçmeden önce Kaşkayların, kuzeydoğudan güneydoğuya doğru Fars ili boyunca yaylak ve kışlak arasında mevsimlik göçler yaptığı bilinmektedir. Fakat şimdi ağırlıklı olarak İsfahan ilinde Şahreza ve Semirom, Fars ilinde Abadeh, Eqlid, Şiraz, Kazerun, Ardakan, Firuzabad ve Jahrom, Kohgiluyeh-va-Boir-Ahmad ilinde Gaçsaran ve Huzistan eyaletinde Haftgel şehirlerinde yaşamaktadırlar (Dolatkhah, 2010: 14). Fars eyaletinin yerlileri olmadıkları bilinmekle birlikte bu konfederasyon birliklerinin bölgeye ne zaman geldiği ve bir grup oluşturduğu kesin olarak bilinmiyor. Oberling'e (1974: 27) göre, Kaşkaylar belki de 11. yüzyıldaki Türk boylarının geniş çaplı hareketlerinin bir parçasıydı. Kaşkayların bir çoğu dedelerinin Güney İran'a Şah İsmail Safevi tarafından ülkeyi Portekizlilerin akınlarından muhafaza etmek için gönderildiklerine inanmaktadırlar (Oberling, 1960: 176). Mevcut tarihî kaynaklarda esasen Kaşkay adına ilk defa 17. yüzyılın sonlarında Safevilere ait resmî bir

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Ankara / TÜRKİYE. E-posta: b.bagirsoy@gmail.com / ORCID ID: 0000-0001-7737-4498.

belgede, daha sonra Kaşkay toplumunun yöneticisi olan Şahilu ailesine ait bir arazi mülkü tapusunda rastlanmıştır (Dolatkah, 2010: 103). Her halükarda, Kaşkayların birkaç yüzyıl boyunca şimdiki yerlerinde çevredeki Fars dillilerle geniş bir temas içinde uzun süre boyunca yaşamaları önem arz etmektedir.

Araştırmacılar, Kaşkay Türkçesini Azerbaycan, Afşar vb. lehçelerinin bir kolu olarak konumlandırmışlar. Menges, Kaşkaycanın bazı ağızlarının Azerbaycan Türkçesinden daha çok Türkiye Türkçesine yakın olduğunu belirtmiştir. O Güney- Batı Türk dilleri (Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmence) grubunun altbölümlerini tekrar gözden geçirmeyi, Türkçe ve Azerbaycan dili dışında Güneyde üçüncü bir dil olan Kaşkaycayı da buraya eklemeyi uygun görmüştür. (1951: 278). Soper de dil özelliklerindeki düzenli benzerlerden dolayı Kaşkaycanın genetik olarak Azerbaycan Türkçesinden ayrı düşünülmeceğini, sadece ayrı bir dil mi yoksa Azerbaycan Türkçesinin bir ağız mı olduğunun tartışmaya açık olabileceğini belirtmiştir (1987: 349). Doerfer ise Oğuz grubu dillerini tasnif ederken Kaşkayları Güney Oğuzca grubunda ele almış ve bunun Azerbaycan Türkçesinden farklı olduğunu belirtmiştir (1992: 489).

İran dilleriyle Türk dilleri arasındaki dil bilgisel yakınlaşma çok uzun süren temaslar sonucudur. Elbette bu dilbilimsel, kültürel ve siyasi etkileşim tek yönlü değildir (Eker, 2013: 492). Uzun etkileşim sonucu Türk toplulukları İran kültürünün birçok unsurunu ödünç almıştır. Öte yandan Türk toplulukları önemli sayıda İranlıyı asimile etmiştir. Kaşkayca, Türk dilleri ve lehçeleri arasında en fazla “İrancalaşmış” dil olarak nitelendirilmektedir (Soper, 1987: 342). Farsçanın Kaşkayca üzerindeki yoğun etkisi ve iki dilliliğin oluşması farklı nedenlerle açıklanabilir. Kaşkayların günümüzde yaşadığı bölgedeki toplumdilbilimsel bağlam incelendiğinde, genellikle demografik, siyasi ve ekonomik olarak Fars dilli konuşurların egemen olduğu bir çevrede yaşadıkları dikkat çekmektedir. Dikkate değer başka bir nokta, Kaşkayların İran’da yaşayan diğer Türk topluluklarından ayrı yaşamalarıdır. Konfederasyonun konumunun bir sonucu olarak, Kaşkay dili, diğer ilgili Türk dillerinden ayrı olarak gelişmiş ve Farsçanın yoğun baskısı dil üzerinde kısıtlayıcı bir etkiye sebep olmuştur. 1950’lerde Kaşkay çocukları için kurulmuş aşiret okulları onların eğitim alması ile sonuçlanmıştır. Fakat okullarda eğitim sadece Farsça olduğu için muhtemelen Farsçanın Kaşkay gramer yapıları üzerinde daha fazla etkisi olmasına neden olmuştur. Aynı zamanda İran’da göçebelerin yerleşik hayata geçmesi ile ilgili reformlar da onların Farsça konuşanlarla daha fazla temasta olmasına ve iki dilliliğin artmasına sebep olarak gösterilebilir. Diğer dillerle yakın temas sonucu dildeki değişiklikler her zaman eşit derecede ortaya çıkmamaktadır. Örneğin Kaşkayca, Farsçada karşılıkları bulunmayan dil bilgisel ayrımları işaretlemek için bazı Türkçe yapıları korur. Bununla birlikte yüzyıllarca İran’da varlığını sürdürmeye devam eden Kaşkaycanın baskın dil olan Farsça ile yoğun temas sonucu fiil yapısındaki *yakınlaşma* (convergence) derecesi dikkat çekicidir. Kaşkaycanın fiil sistemi incelendiğinde zaman/görünüş/ kipliğin Farsçadan etkilendiğini açık bir şekilde görmek mümkündür.

Araştırmanın Veri tabanı ve Yöntemi

Bu çalışmanın veri tabanını sosyal medya üzerinden oluşturulmuş gruplar yoluyla Kaşkay Türklerinden elde edilen ses kayıtları ve tarafımızca alandan derlenmiş metinler oluşturmaktadır. Ses kayıtlarındaki dil verileri incelenerek yazıya aktarılmıştır. Daha sonra veriler L. Johanson’un *Kod Kopyalama* modeline göre incelenerek örneklendirilmiştir (Johanson, 2014). Veri tabanında tespit edilmiş kopyalar gerektiğinde diğer Türk dilleri ile de karşılaştırılmıştır.

Kaşkayca Modal Yapılar

Kiplik anlambilimle ilişkili kavramdır. Dünyada var olan anlamların dille ifadesi dilbilimsel kiplikle ortaya konulur. Dünyada var olan doğal anlamlar, simgeler aracılığı ile kodlanır ve dil anlamlarına dönüşürler. Birey doğal anlamları dil anlamlarına dönüştürdüğü zaman onu idrak süzgecinden geçirdiği için bahsedeceği olayları anlatırken kendine ait tutum ve yargılarını da yansıtır. Yani birey, bir bilgiyi aktarırken o bilginin doğruluğuna olan şüphesini veya inanmayışını, onun gerçekleşmesine sebep olan varsayımlarını da aktarabilir. *Kiplik*, konuşurun aktardığı bilginin gerçekleşme potansiyeline dair beklentilerini *zorunluluk*, *gönüllülük*, *istek* vb. anlam kategorileriyle ifade edebilir (bk. Palmer, 2001).

Kipliğin ifadesinde farklı dillerde farklı işaretleyiciler kullanılmaktadır. Bu morfolojik bir kategori olabileceği gibi, sözlüksel, sözdizimsel söyleme dayalı veya bürünsel işaretleyiciler de olabilir (Aslan Demir, 2008: 18).

İstek

Türkçede istek morfolojik, sözlüksel, sözdizimsel veya bürünsel ögelerle işaretlenebilmektedir. Kaşkaycada “bir şey isteme” anlamını ifade etmek için *isse-/sey-fiili* ve yüklemi istek bağımlı biçimbirimiyle çekimlenmiş bir fiille birlikte kullanılır. Bu kullanıma konuşma Türkçesinde de sık olmasa da rastlanmaktadır. Aynı zamanda günlük konuşma Türkçesinde isteme kipindeki ana cümlenin yüklemi hem sağa hem sola dallanabilmektedir (Kıral, 2005b: 287).

KT.

İstemiyorum buraya gelsin

İste-YOK-ŞİM.1TK bura-YÖN gel-İST.3TK

TT.

Buraya gelmesini istemiyorum

Bura-YÖN gel-İST.3TK iste-YOK-ŞİM.1TK

İran’daki Türk dillerinde Farsçadaki orijinale yakın biçimde genelde sağa dallanma görmek mümkündür.

TAz.

Män istemiräm celä bura

Ben iste-YOK-ŞİM.1TK gel-İST.3TK bura

“Ben buraya gelmesini istemiyorum” (Kıral, 2005b: 287)

THal. *hişōm filmkâ haz vaqam*

“ben biraz filme bakmak istiyorum” (Güzel, 2019: 47)

Bununla birlikte Güzel (47), Telhab Halaççasında *şâ-* “istemek” bağımsız biçimbirimiyle isteği ifade etmek için kullanılan yapının Türkçenin tipolojisine uygun bir şekilde kurulduğunu ifade etmektedir.

THal. *män pul şäyōrom.*

“ben para istiyorum.”

Farsçada isteme kipliği, zaman ve kişiye göre çekimlenmiş *hasten* “istemek” fiili ve kişiye göre çekime sahip yüklemle birlikte ifade edilmektedir (*Miḥāhem berāvām* “Gitmek istiyorum”). Dolayısıyla, Kaşkaycadaki isteme yapısının Farsçadaki modal yapıdan seçilmiş kopya olduğu görülmektedir.

(1)

Vä bir curayi hoşu gälmäs'

Ve bir bakıma-TAN beğen-YOK-GEN.3TK

säyir altunnan gäça

iste-ŞİM3.TK alt-İYE.3TK- AYR kaç-İST3.TK

“Ve bir bakıma beğenmez, yan çizmek ister”

(2)

Oğul da o zaman ki istirmiş yata

Oğlan da o zaman ki iste-ŞİM.3TK-EKF yat-İST

balışda kuncuğu edirmiş.

yastık-BUL merak et-ŞİM.3TK- EKF

“Oğlan yatmak istediğinde yastığın altındakini merak ediyormuş”

(3)

Dedim şayäd belâyä hâbâr veräm ki

De-GEÇ1.TK belki ZMR 2.TK haber ver-İST1.TK ki

şayäd siyâñ belâsinä Râhmana pâyam-ı täsliyat yolliyâñ,

belki iste-2.TK ZMR 3.TK Rehman-YÖN mesaj-İZF başsağlığı yolla-İST2.TK

ehtiram göyâñ belâsinä.

saygı koy-İST2.TK ZMR 3.TK

“Sana haber vereyim dedim, belki Rehman’a başsağlığı mesajı göndermek istersin, ona saygı gösteresin”

Türkçe yapılar da *iste-* fiilinden önce genellikle *-mak* mastar eki veya isim fiil – *ma+konu işaretleyici olarak iyelik eki* gelir. Fakat İran’daki Türk varyantlarında –*mak* mastar eki çok nadir görülmekte, *-ma* isim fiil eki de daha çok sözcükselleşmiş biçimlerde kullanılmaktadır. Bu Farsça kalıpların sıklıkla kopyalanmasının bir sonucu olarak açıklanabilir. Örneğin,

TT

İran/ Irak T.

Farsça

gİtmek İstiyordum

İstâdim gidâm

hastâm berävâm

git-MAS iste-ŞİM- EKF 1.TK iste-GEÇ 1.TK git-İST 1.TK iste-1TK İST-git-ŞİM 1.TK (Bulut 256)

Gereklilik/Zorunluluk

Türkçe gereklilik işaretleyicisi –*mAlI* İran’daki Türk dillerinde fiilden sıfat yapar (TAZ. *yemâli* “çok lezzetli yemek”, *görmâli* “görmeye değer yer” vb.). İran’daki Türk dillerinde gereklilik kipi kişisiz (impersonal) *gäräk* ve *İstek/emir* ile çekimlenmiş yükleme birlikte ifade edilmektedir. *Gäräk* kiplik işaretleyicisinin işlevi Farsçadaki kendinden sonraki yüklem istek kipinde olmasını talep eden kişisiz *ba:yäd* ile aynıdır.

Kaşkayca gereklilik ifade etmek için çoğunlukla kişisiz *gäräk* ve *İstek/emir* ile çekimlenmiş fiil kullanılmaktadır.

(4)

Adam gâräg aya gälä bir zadı gânuni râval-i ğanun İnän häll edä.

İnsan gerek ağa gel-İST bir şey-BEL yasal yöntem kanun ile hallet-İST

¹ Kaşkay Türkçesindeki alıntılar daha gerçekçi verebilmek adına Standart Türk Alfabeti yerine Uluslararası Çeviri Alfabeti kullanılmıştır.

“İnsan bir şeyi yasal yolla, kanun yöntemiyle halletmeli”

(5)

Beləsinə biri deyə gəl toyda tur yırla

Ona biri de-İST gel düğün-BUL dur şarkı söyle

gərək kaçası toy ola ya əmmioylusu toy ola.

gerek kardeş-İYE 3.TK düğün ol-İST ya amcaoğlu-3.TK düğün ol-İST

“Ona biri gel düğünde şarkı söyle dese o düğün kardeşinin ya da amcaoğlunun düğünü olmalı.”

Kaşkaycada gereklilik/zorunluluk ifade etmek için sıklıkla kullanılan bir başka yapı –*AsI* işaretleyicisi ve kişi ekleri almış fiil yapısıdır. Bu yapı Azerbaycan Türkçesindeki *fülin lazım kipi* ile aynı işlevde ve yapıdadır.

AzT

Mən səhər məktəbə gedəsiyəm.

Ben yarın okul-a git-ZRK 1.TK

“Benim yarın okula gitmem gerek”

(6)

Tusbaya dirri tusbayayı eldirirəg və dişisini də

Kaplumbağa canlı kaplumbağa-BEL öldür-ŞİM-1.ÇK ve diş-İYE 3.TK-BEL de

eldirəsin erkəyini yoh

öldür-ZRK 2.TK erkek-İYE 3.TK-BEL yok

“Kaplumbağayı canlı öldürüyoruz ve dişisini öldürmelisin, erkeğini değil.”

(7)

Uçının birisini şahı arasınnan kəsasın.

Üç-İYE 3.TK-İLG bir-İYE 3.TK-BEL boynuz-İYE 3.TK ara-İYE 3.TK-AYR kes-ZRK 2.TK

“Üçünden birini boynuzlarının arasından kesmelisin”

İnceleme metinlerinde gerekliliği ifade etmek için *kişisiz gərək ve –AsI* eki almış fiil yapısının da birlikte kullanıldığı görülmektedir.

(8)

Han deyirdi Gəşyayı gərək mənəm ihtiyarımda olasıdır.

Han de-ŞİM-EKF Kaşkayı gerek ben-İLG yetki-İYE 1.TK-BUL ol-GRK-BİL

“Han: “Kaşkayı benim yetkim altında olmalıdır.” diyordu.”

Kıral (2005a), Azerbaycan ve Kaşkay Türkçesinde karışık kopyalar içerisinde gerekliliği ifade etmek için *gərək* yerine Farsça genel kopya *ba:yäd* bağımsız biriminin kullanıldığını kaydetmiştir. Güzel (2019: 48) de Farsçada gerekliliği ifade eden *ba:yäd* biçimbiriminin Halaççaya genel kopyalandığını belirtmektedir. *Ba:yäd* yapısının genel kopyalandığı yapılarda da *gərək* yapısında olduğu gibi yüklem *istek/emir* biçimbirimleriyle işaretlendiği görülmektedir.

Kaş.

Mən ba:yäd bu işi kerəm

Ben gerek bu iş-BEL gör-İST 1.TK

“Ben bu işi yapmalıyım”

TAz.

O ba:yäd dârs ohiya.

O gerek ders oku-İST 3.TK

“O ders çalışmalı”

THal. *elân mân bâyäd Färmähinkä varyam bâ'd...*

“şimdi Fermehin’e gitmeliyim sonra...”

Farsçada gereklilik kipinin olumsuz biçimi *ba:yäd* bağımsız biriminden önce *nä-*olumsuzluk işaretleyicinin gelmesi ile kurulmaktadır. Bununla birlikte Farsçada *lazem nist* “lazım değil” yapısı da gereklilik kipinin olumsuzunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yapı yoğun Farsça etkisinde olan Halaççada tespit edilmiştir.

THal. *lâzâm dâγ ki bu säzi yazγay*

“bu sözü yazman gerekli değil” (Güzel, 2019: 48)

Fakat Kaşkaycada gereklilik kipinin olumsuzu *istek/emir* işaretleyicisi alan fiile –*mA* olumsuzluk biçimbiriminin eklenmesi ile yapılır.

(9)

Gäräg mân gedmäyäm otelä

Gerek ben git-OLZ-İST 1.TK otel-YÖN

“Otele gitmemeliyim”

Kaşkaycada gereklilik kipinin olumsuzunu ifade etmek için *gäräg+deyil* yapısının da kullanıldığı tespit edilmiştir.

(10)

Gäräg deyil biz bu ävi bu il alag.

Gerek değil biz bu ev-BEL bu yıl al-İST 1.ÇK

“Bizim bu evi bu yıl almamıza gerek yok.”

Azerbaycan Türkçesinde –*AsI* ekiyle oluşturulmuş kiplik işaretleyicisinin olumsuzu –*AsI* işaretleyicisi almış fiil +*değil* sözcüğüne eklenmiş kişi ekleriyle kurulmaktadır. Fakat Kaşkaycada –*AsI* işaretleyicisiyle kurulan gereklilik kipinin olumsuzu da fiile –*mA* olumsuzluk biçimbiriminin gereklilik işaretleyicisinden önce eklenmesiyle oluşturulmaktadır.

(11)

Muniğ külini heç vahti daha gün batannan sora

Bu-İLG kül-İYE3.TK-BEL heç zaman-TAN daha gün batan-AYR sonra

tekmüyäsiyän bir yerä.

dök-OLZ-GRK-2.TK bir yer-YÖN

“Bunun külünü de hiçbir zaman gün batımından sonra (herhangi) bir yere dökmemelisin.”

Kaşkaycada gereklilik kipinin olumsuzunu ifade etmek için *gäräg+deyil* yapısının da kullanıldığı tespit edilmiştir.

(12)

Gäräg deyil biz bu ävi bu il alag.

Gerek değil biz bu ev-BEL bu yıl al-İST 1.ÇK

“Biz bu evi bu yıl almamalıyız.”

Yeterlilik/ Olasılık

Türkçede olduğu gibi İran'daki Türk dillerinde de *-(y)Abil-* yeterliliği ifade ettiği gibi olasılığı da yansıtmaktadır. İran'daki Azerbaycan Türkçesinde analitik yolla oluşan modal yapılar sıklıkla teşkil etmektedir. Yeterlilik kipliği de *eliyâbil-* modal fiili ve *istek/emir* ile çekimlenmiş yüklemle birlikte ifade edilmektedir.

TAz.

Eliyâbilâr maşın apara

Yap-YET-GNŞ 3.TK araba götür-İST 3.TK

“O araba alabilir.” (Kıral, 2005b: 289)

Bu yapı Farsçadaki *täva:nestan* “mümkün olmak, yapabilmek” modal fiili ve *istek* ile çekimlenmiş yüklem ile oluşan yapıyla çok benzerdir.

Fars.

mitune ma:şın bebäre

mi-yapabilmek ŞİM 3.TK araba be-al-İST 3.TK

“O araba alabilir”

Kaşkay Türkçesinde yeterlilik/ olasılık kipliği *başarmaq* bağımsız biçimbirimiyle oluşmaktadır.

(13)

Bir tifângi uşay älinä veräj

Bir silah-BEL çocuk el-İYE 3.TK-YÖN ver-2.ÇK

elä beş nâfâri rahad başarır eldirä.

EDT beş kişi-BEL kolay yapabilmek öldür-İST 3.TK

“Çocuğa silah verseniz o da çok kolay beş kişiyi öldürebilir.”

(14)

Sän omruñnä de ki bir bädbäht adamıñ uşayı

Sen hayat-İYE 2.TK- BUL de ki bir şanssız insan-İLG çocuk-BEL

isseyir gedä çoñ beyig ola

iste-ŞİM 3.TK get-İST çok büyük ol-İST 3.TK

çoñ az başarır ezinnän yeytär ola.

çok az yapabil- ŞİM 3.TK kendi kendine iyi- KRŞ ol-İST 3.TK

“Sen hayatında bahtsız insanın çocuğunun bir şeyde ilerlemek, yükselmek istese kendi imkanlarıyla bunu yapabildiğini gördün mü?”

Kaşkaycadaki yeterliliğin bu şekilde ifadesi seçilmiş kopya olarak Farsçadaki modal yapı stratejisine sahiptir. *Kişisiz* (impersonal) kiplerden farklı olarak *başarmak* modal fiili *aspekt* (görünüş) ve kişilere göre çekimlenmekte ve cümlenin yüklemi *istek* işaretleyicisiyle kullanılmaktadır.

Kaş.

Män başarıram gäläm

Ben yapabil-ŞİM-1.TK gel-İST-1.TK

“Ben gelebilirim”

Fars.

Mitäva:näm beräväm

Mi-yapabil-ŞİM 1.TK be-git-İST 1.TK

“Gidebilirim.”

Farsça yeterlilik/ olasılık kipliğinin olumsuzu *täva:nestan* üzerine –*nä* olumsuzluk işaretleyicisi eklenmekle kurulmaktadır. Kaşkaycada yeterlik/olasılık kipliğinin olumsuzu da Farsçadaki yapıdan seçilmiş kopya olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki Türkçe olumsuz yapılarda olumsuzluk işaretleyicisi yükleme eklendiği halde Kaşkayca yeterlilik/olasılık kipliğinde olumsuzluk işaretleyicisi Farsça muadili sayılabilecek *başarmak* fiiline eklenmektedir.

(15)

Päs heç vaht bir bädbäht adam başarmaz çoḥ beyig ola.

EDT hiç vakit bir şanssız insan yapamaz çok büyük ol-İST 3.TK

“Demek ki hiçbir zaman bir şanssız insan çok ilerleyemez.”

(16)

...siz vä ya ayrı käslär başarmayıñız mellätä,

...siz veya başka kimse yapa-OLZ-2.ÇK millet-YÖN

bir mellätä inni Ğäşyayı mellätinä

bir millet-YÖN şimdi Kaşkayı millet-İYE 3.TK-YÖN

ya ayrı mellätä tohin edəñiz.

ya başka millet-YÖN küfür et-İST-2.ÇK

“Siz veya başkası bir millete, Kaşkay milletine veya başka bir millete küfür edemezsiniz”

Rentsch (2013: 156), *olasılık* kipliğinin konuşurun aktardığı olayla ilgili belirsizliği, emin olamama durumu, şüphesi ve tahminini farklı düzeylerde işaretlediğini belirterek, Türkiye Türkçesinde bu kullanımları derecelendirerek skala oluşturmuştur. Bu skalaya göre en üstte bulunan kesinlik ifadeleri için Kaşkaycada *hätmän* bağımsız biçimbirimi kullanılmaktadır.

(17)

Här nä ğädimmän müruf adam, hunärmänd ayrı där nämänälärdä bir müruf adam

Her ne eski-AYR ünlü insan, yetenekli ayrı ÖT bir şey-ÇK-BUL TAN ünlü insan

gerəñ hätmän bir beyig adam uşayıymış.

gör-İST 2.TK kesinlikle TAN büyük insan çocuk-İYE 3.TK –EKF GEÇ.

“Eskiden nerde ünlü, yetenekli insan gördüysen kesinlikle büyük bir insanın çocuğuymuş.”

(18)

Dedi ki bu äğär uzv-u färhängistan

söyle-GEÇ ki bu eğer üye- İZF akademi

hätmän han-ı hăvaninlärdän olası äza-yi äslisi

kesinlikle han-İZF hanlar-AYR ol- GEL uzuv- İZF asıl- İYE 3.TK

“ ‘Bu eğer akademi üyesi idiyse onun birinci derece yakını kesinlikle hanlar soyundan olmalıdır.’ diye söyledi. ”

(19)

...da inni ahırda belähärä hätmän aḡsağğal göysağğal buluşar,

Daha şimdi sonunda sonunda kesinlikle aksakal göysakal buluş-GEN

və bulları, bu ikki aşırı bir biriyə yetirdär.

ve bu(n)-ÇK-İYE 3.TK bu iki âşığı birbirine yetir-GEN

“ ve sonunda kesinlikle aksakallar buluşur ve bu iki âşığı birbirine kavuşturur”

Konuşurun şüpheyle yaklaştığı, emin olamadığı durumlar için kullandığı ifadeler skalanın en aşağısında bulunmaktadır. Kaşkayca bu yapıları oluşturmak için Farsçadan kopyaladığı *bälkä* bağımsız biçimbirimi kullanır.

(20)

Nä be lähaze dore-yi tarihi fäyät bē hatere sistem-e iqdıadi-si irtıcaı-mış

Hayır açıdan tarihi devir sadece yüzünden sistem-İZF iktisadi-İYE.3TK esnek-EKF.GEÇ

bē hatere sıyasi-si, bē hatere mäsaili färhänge-si bälki

yüzünden sıyasi-İYE.3TK, yüzünden sorunlar kültürel-İYE.3TK belki

bir bähşi äz cäryan-ha-yē milli Gäşşayı-dä dä sitämgar imiş.

bir parça ÖT hareket-ÇOK-İZF milli Kaşkayı-BUL de zalim EKF GEÇ.

“Sadece tarihi devir açısından değil iktisadi sistem yüzünden esnekmiş, politik, kültürel sorunlardan dolayı belki de bir parça da milli hareketler yüzünden Kaşkay’da da zalim imiş.”

Sonuç

Farsçayla yakın temas sonucu Kaşkaycanın fiil sisteminde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Fiil sistemindeki bu değişikliklerden biri de modal yapılarda kendini göstermektedir. Farsçanın yoğun etkisi sonucu Kaşkaycada kullanılan modal yapıların Farsçadaki modal yapılarla benzerlik teşkil ettiği tespit edilmiştir.

Kaşkaycada isteme kipliği oluşturmak için kullanılan *isse-/ sey-* fiili Farsça *hasten* “istemek” fiili gibi kişiye ve zamana göre çekimlenmekte ve kişiye göre çekime sahip yüklemle birlikte ifade edilmektedir. Aynı zamanda Farsçaya yakın biçimde sağa dallanma olduğu için bu yapının Farsçadaki modal yapıdan seçilmiş kopya olduğu anlaşılmaktadır.

Gereklilik ifade etmek için kullanılan *gäräk/gäräg* işaretleyicisinin Farsçadaki kendinden sonraki yüklem istek kipinde olmasını talep eden kişisiz *ba:yäd* ile aynı olduğu tespit edilmiştir. Bazı durumlarda *ba:yäd* bağımsız biriminin genel kopyalandığını da görülmektedir.

Kaşkay Türkçesinde yeterlilik/ olasılık kipliği de çeşitli işaretleyicilerle ifade edilmektedir. Yeterliliğin *başarmaq* bağımsız biçimbirimiyle ifadesi seçilmiş kopya olarak Farsçadaki modal yapı stratejisine sahiptir. *Başarmaq* modal fiili görünüş ve kişilere göre çekimlenmekte ve cümlenin yüklemi *istek* işaretleyicisiyle kullanılmaktadır. Aynı zamanda Kaşkaycada yeterlik/olasılık kipliğinin olumsuzu da Farsçadaki yapıdan seçilmiş kopya olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaşkayca yeterlilik/olasılık kipliğinde olumsuzluk işaretleyicisi Farsça eşdeğeri sayılabilecek *başarmak* fiiline eklenmektedir ve bu biçimiyle Türkçe olumsuz yapılardan farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra Kaşkayca olasılık ifade etmek için Farsçadan genel kopyalanmış *hätmän, bälkä* gibi bağımsız biçimbirimler de kullanılmaktadır.

Kısaltmalar

- AzT. : Standart Azerbaycan Türkçesi
 bk. : bakınız
 Fars. : Farsça
 KT. : Konuşma Türkiye Türkçesi

TAZ. : Tebriz Azerbaycan Türkçesi
 THal. : Telhab Halaççası
 TT. : Standart Türkiye Türkçesi

Dilbilgisel Notasyon İçin Kullanılan Kısaltmalar

YOK	yoksunluk	EKF	ek fil
ŞİM	şimdiki zaman	GEÇ	geçmiş zaman
YÖN	yönelme durumu	ZMR	zamir
İST	istek	İZF	izafe
1.	birinci kişi	MAS	mastar
2.	ikinci kişi	BEL	belirtme durumu
3.	üçüncü kişi	BUL	bulunma durumu
TK	tekil	OLZ	olumsuzluk
TAN	tanım	ÇK	çokluk
GEN	geniş zaman	YET	yeterlilik
İYE	iyelik	İLG	ilgi durumu
AYR	ayrılma durumu	KRŞ	karşılaştırma
GRK	gereklilik	ZRK	zorunluluk

Kaynakça

- Bulut, C. (2016). Convergence and variation in the Turkic varieties of Iran: Examples from Qashqā'î. É. Á. Csató, L. Johanson, A. Róna-Tas ve B. Utas (Ed.), *Turks and Iranians: Interactions in Language and History: The Gunnar Jarring Memorial Program at the Swedish Collegium for Advanced Study* içinde (235-282. ss.). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Aslan Demir, S. (2008). *Türkçede İsteme Kipliği, Semantik-Pragmatik Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Doerfer, G. (1992). İran'daki Türk Dilleri Üzerine Göttingen'de Yapılan Araştırmalar Üzerine. *Türk Dili*, 489, 264-266.
- Dolatkhah, S. (2010). The Kashkay people, past and present. *Bilig*, 53, 103-114.
- Eker, S. (2013). Türk-İran Dil Temasları-I Türk-İran Dilbilimsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış. B. Gül (Ed.), *Bengü Belâk Ahmet Ercilasun Armağanı* içinde (491-500. ss.). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Johanson, L. (2014). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler*. (Çev. N. Demir). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güzel, H. (2019). Telhab Halaççası Kiplik Yapıları Üzerine Notlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 30, 43-53.
- Kıral, F. (2005a). Converging codes in Iranian, Semitic and Turkic. É. Á. Csató, B. Isaksson ve C. Jahani (Ed.), *Linguistic convergence and areal diffusion. Case studies from Iranian, Semitic and Turkic* içinde (3-31. ss.). London: Routledge.
- Kıral, F. (2005b). Modal constructions in Turkic of Iran. É. Á. Csató, B. Isaksson ve C. Jahani (Ed.), *Linguistic convergence and areal diffusion. Case studies from Iranian, Semitic and Turkic* içinde (285-293. ss.). London: Routledge.
- Menges, K. H. (1951). Research in the Turkic dialects of Iran (Preliminary report on a trip to Persia). *Oriens*, 4(2), 273-279.
- Oberling, P. (1960). *The Turkic peoples of southern Iran*. (Ph. D. diss.). New York: Columbia University.
- Oberling, P. (1974). *The Qashqā'î Nomads of Fārs*. Near and Middle East Monographs. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*. Cambridge Textbooks in Linguistics, (2nd. Edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rentzsch, J. (2013). Türk Dillerinde Kipsellik ve Kipselliğin Anlambilimsel Haritası. *Bilig*, 67, 129-168.
- Soper, J. D. (1987). *Loan syntax in Turkic and Iranian: the verb systems of Tajik, Uzbek, and Qashqay*. (Ph. D. diss.). Los Angeles: University of California.